

Vastaläike Pohjolasta

Mikko Majander: Pohjoismaa vai kansandemokratia? Sosiaalidemokraatit, kommunistit ja Suomen kansainvälinen asema 1944–1951. SKS, Helsinki, 000 s.

■ Mikko Majander käsittelee aihetta, jota on tutkittu ahkerasti ja monesta eri näkökulmasta kotimaisessa historian-tutkimuksessa. Vaikka Suomi säilytti itsenäisyytensä sodan läpi, se joutui varsinkin vuosina 1944–47 kohtaamaan useita vaikeasti ratkaistavia sisä- ja ulkopoliittisia ongelmia. Yksi vaihtoehtoisista kehityskaaris-

ta olisi voinut olla maan luisuminen kohti sosialistista kansademokratiaa.

Majanderin tutkimuksen pääkysymys on siksi sama kuin niin monen muunkin tutkijan, eli ”miksi Suomesta ei tullut kansandemokratiaa”. Edeltäjistään poiketen hän ei kuitenkaan pyri vastaamaan tähän kysymykseen monografiana, vaan lähtee tutkimuksessaan purkamaan kyseisiä tapahtumia artikkeliväitöskirjan muodossa.

Tutkimuksen keskiössä on Suomen sosialidemokraattisen puolueen johto, jonka osuutta maan poliittiselle kehitykselle vuosina 1944–51 on tutkittu paljon, ei kuitenkaan Majanderin käyttämällä tutkimuksellisesti reflektioivalla tavalla. Johdanto- ja yhteenvetoluvun lisäksi artikkelikokoelmassa on neljä kokonaisuutta. Niistä ensimmäinen käsittelee Neuvostoliiton ja SKP:n käsityksiä suomalaisesta sosiaalidemokratiasta sisällissodasta lähtien, toinen SDP:n pohjoismaisia yhteyksiä ja kytköksiä, kolmas kylmän sodan syntyhetkiä Suomessa vuosina 1947–49, ja neljäs suomalaista ay-liikettä työväenliikkeen sisäisenä taisteluareenana.

Väitöskirjan keskeiseksi teesiksi nousee, ettei Suomi kehittänyt kansandemokratiaksi, koska maan keskeiset poliittiset voimat ja eritoten SDP olivat sodan jälkeen niin vahvasti pohjoismaisesti suuntautuneet, ettei kehitys kohti kommunismia ollut mahdollinen.

Artikkeliväitöskirja on edelleen harvinainen ratkaisu historiatieteen alalla. Tämä ei johdu yksinomaan tieteenalan perinteistä, vaan myös siitä,

että pitkäkestoisten ja monita-
soisten historiallisten kokonai-
suuksien analysointi on koet-
tu vaikeaksi, jos tutkimuksen
eri osat eivät muodosta loogista
kertomusta jossa on selkeä
alku ja loppu.

Kuten tunnettua, postmo-
dernistinen vastaväite tälle nä-
kemykselle on, että kirjoittamalla
loogisia kertomuksia ylläpidetään
helposti illuusiota siitä, että olisi
olemassa yksi ja jakamaton
menneisyys, jota historioitsija
pystyisi rekonstruoidaan ja
ymmärtämään.

Majanderin väitöskirjan lähtö-
kohtana ei ole ainakaan ohjelma-
llisesti tällainen postmodernistinen
näkemys. Hän kuitenkin kääntää
tutkimuksen johdantoluvussa
yllämainitun, perinteisen pääteeman
päälle, kysymällä ”miksi Suomesta
olisi pitänyt tulla kansandemokratia”.
Siten hän ottaa tietoisesti välimatkaa
aikaisemman tutkimuksen pakko-
mielteestä, eli ajatuksesta, että
Suomen tie kansandemokrati-
aan olisi ollut toteutuneen kehityksen
ainoa vaihtoehto.

Artikkelimuotoinen lähestymistapa
soveltuukin tähän ongelma-
asetteluun hyvin, sillä väitöskirjan
neljä pääteema valaisevat niin sanottuja
”vaaran vuosia” eri näkökulmista
siten, että vastakkaiset mutta
silti samanaikaiset kehitysvoimat
tulevat hyvin näkyviin. Yhdistetyssä
johdanto- ja yhteenvetoluvussa
Majander pyrkii sitomaan langat
yhteen. Koska artikkelit on julkaistu
vaiheittain kymmenen vuoden
aikana (1994–2004) ja niissä on
joitakin päällekkäisyyksiä, ko-
koava käsittely ja pääteesiä
puoltavat argumentit jäävät
kuitenkin jossain määrin väljiksi.

Majander korostaa, että Suomen
ja varsinkin sosiaalidemokraattisen
liikkeen pohjoismaiset aate- ja
järjestösiteet olivat kansandemokratian
pääteemänä. Perustelut jäävät
puolitiehen, koska Majander jättää
painottamatta, että pohjoismaisten
siteiden ylläpidon perusedellytyksenä
oli kaikesta huolimatta toisessa
maailmansodassa menestyksellä
puolustettu alueellinen riippumattomuus.
Toisin kuin muissa Itä-Euroopan
maissa, joissa siirryttiin vaiheittain
sosialistisiin yhteiskuntajärjestelmiin,
puna-armeija ei koskaan päässyt
maamme pääkaupunkiin tukemaan
kansandemokraatteja heidän
valtapyrkimyksissään. Majanderin
teesiä hieman laajentaen voidaan sanoa,
että puna-armeijan torjumisen 1940
ja 1944 mahdollisti Suomen rakenteellinen
kestokyky, jonka perustana oli
nimenomaan sen pohjoismainen
yhteiskuntamalli ja kulttuuri.

Johdantolukua seuraavaa ja siihen
liittyvä tutkimuskatsaus ”Post-Cold War
Historiography in Finland” osoittaa
väittelijän laajaa lukeneisuutta, mutta
kaipaamaan jää jämäkempiä
luonnehdintoja eri tutkijoiden
tulkinnoista – varsinkin kun niiden
takana usein pilkahtaa poliittisesti
värittyneitä painotuseroja. Toisin
sanoen, historiografinen kokonaisanalyysi
jää puolitiehen.

Väitöskirjan ehein pääluku on
”Historian pitkät varjot”, jossa Majander
kolmessa artikkelissa vakuuttavasti
osoittaa kuinka johdonmukaisesti
Kremlistä ohjattu kansainvälinen
kommunismi kritisoi Euroopan
sosiaalidemokraatteja. Stalinin ja
hänen avustajien

niin sanotussa Tanner-vihassa ei
siksi ollut mitään merkittävää tai
patologista, vaan siitä tuli talvisodan
myötä poliittisesti harkittu tapa
tiukentaa sanastoa ”menshevikkejä”
eli sosiaalidemokraatteja vastaan.

Toinen kiinnostava pääaihe, josta
kuten sanottu samalla muodostuu
väitöskirjan pääteesi, on SDP:n
pohjoismaisten yhteyksien ominaislaatu
ja merkitys. Majander osoittaa
johdantoluvussa, että nämä yhteydet
olivat jatketta niin sanotulle
pehmeälle skandinavismille, joka
syntyi 1870-luvulla poliittisen
skandinavismien kärsittyä haaksirikon
vuoden 1864 Slesvig-Holstein sodassa.
Modernin kansalaisyhteiskunnan
rakennustalkoissa syntyi tarve vaihtaa
ajatuksia ja jakaa käytännön
kokemuksia pohjoismaisessa
kontekstissa, ilman että tämä olisi
koettu uhkana kansallisille
pyrkimyksille.

Majander osoittaa myös miten
tämä tarve korostui Suomessa
toisen maailmansodan jälkeen ja
miten sekä SDP että SKP ymmärsivät
miten olennainen se oli heidän
keskinäisessä valtataistelussaan.
Kommunistipiireissä Skandinavia-
yhteydet ymmärrettiin aivan
oikein vastalääkkeenä neuvostoliittolaisille
vaikutuksille. Majanderin analyysin
pohjalta voidaan jopa väittää, että
kommunistien Skandinavia-kam-
moojoi poliittisen fennomanian
lopulliseen paitsioon. Vuodesta
1944 eteenpäin myös useimmat
aitosuomalaiset myönsivät että
Suomen ruotsalaisuus ja yhteydet
Ruotsiin olivat tärkeitä linnakkeita
kansallisessa itsepölytyksessä.

Kahdessa viimeisessä pääluku-

vussa Majander tarkastelee eri näkökulmista miten vasemmistopuolueiden keskinäinen na- histelu kasvoi kylmän sodan alkuvuosina molemmille osa- puolille olennaiseksi osaksi heidän poliittista identiteettiä. Tässä kohdin artikkeliväitöskir- jan temaattinen pirstoutunei- suus korostuu, vaikka artikke- lit sinänsä ovat vankkaa histo- riatiedettä.

Majanderin lähdeaineisto on laaja ja hänen lähdekriitik- kinsä kauttaaltaan tasokasta. Samaa voi sanoa hänen kirjal- lisuus- ja tutkimustuntemuk-

sestaan. Ainoa merkittävä asia- virhe näyttää olevan, että Ma- jander ajoittaa Maxim Litvono- vin luonnoksen Stalinille ja Molotoville sodanjälkeisestä Euroopasta syksyyn 1944, vaikka se laadittiin vuotta ai- kaisemmin (joulukuussa 1943). Väitöskirjan kielenkäyttö on selkeä ja siinä on osittain kau- nokirjalliselle tasolle yltävää vivahderikkautta, mikä tieteni- kin kohentaa analyysin laatua.

Yhteenvetona todettakoon, että tutkimuksen toteutus on pääosin onnistunut. Majander ei ole voinut välttää tiettyjä

päällekkäisyyksiä ja aukkoja pyrkiessään vastaamaan kysy- mykseen miksi Suomesta ei tullut kansandemokratiaa. Mut- ta lähestymällä kysymystä nel- jästä, väljästi eri näkökulmas- ta hän pystyy paremmin kuin useimmat edeltäjistään kuvaaa- maan Suomen kehitystä kohti itään päin turvallisuuspoliitti- sesti kallellaan olevaa, mutta samalla länteen taloudellisesti kytkettyä kummajaista kylmän sodan Euroopassa.

Henrik Meinander